

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

Backman, A.; Nummela, A. (2021) Det livslånga lärandet – ett sätt att utveckla och upprätthålla sitt kunnande. *Vård i fokus* 4 : 12–18.

Det livslånga lärandet - ett sätt att utveckla och upprätthålla sitt kunnande

av Ann Backman & Anne Nummela

Vilka utmaningar möter personalen på fältet idag och vilka är utmaningarna i framtiden? Samhället utvecklas och arbetslivet ställs inför nya utmaningar hela tiden. Av personalen förväntas deltagande i fortbildningar och ett kontinuerligt intresse av att lära sig nya saker.

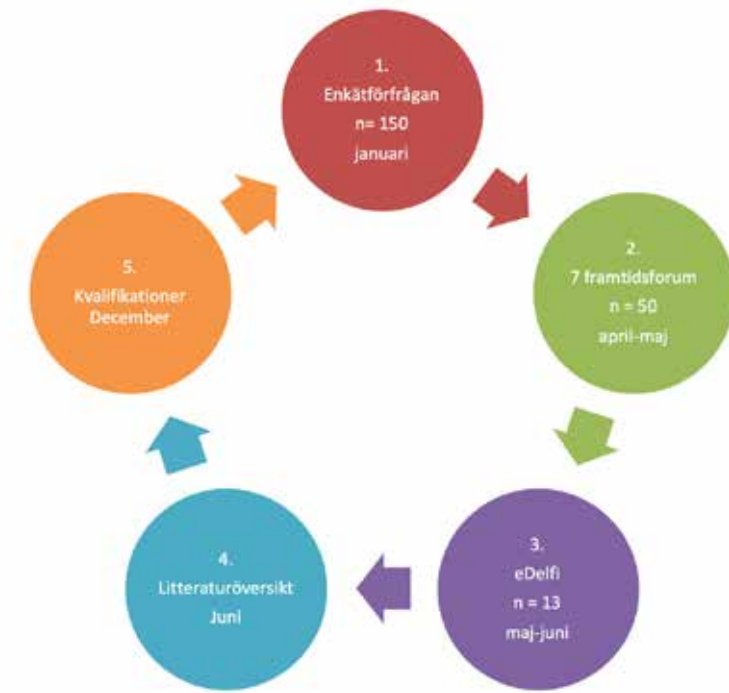

Bild 1. Arbetsmoment år 2020.

Projektet SOTETIE finansieras av den europeiska socialfonden (ESR) och är ett nationellt projekt. I projektet deltar 15 yrkeshögskolor och Östra Finlands universitet. Arbetet är indelat i 6 olika arbetspaket och projektpersonalen består av ca 30 personer.

Projekt SOTETIE

Inom projektet "SOTETIE-Vägkarta för livslångt lärande" samlas yrkeshögskolor runt i landet för att gemensamt reda ut hurdana allmänna kompetenser behövs i framtiden av personalen inom social- och hälsovården. Syftet är att skapa en elektronisk vägkarta för kontinuerligt lärande som kopplas till det nationella fortbildningsutbudet.

I projektet kommer professionella inom social- och hälsovård kunna mäta sina kunskaper och

kompetenser i den elektroniska färdplanen och utgående från sina egna och arbetsgemenskapens bedömning hitta en väg till mera kunskap. Allt detta inom ramen för livslångt lärande och glädjen att få upprätthålla och inta mera kunskap som behövs för ett kvalitativt arbete med patienter/klienter inom social- och hälsovården i framtiden.

Inom projektet har arbetslivskontakten centralt lyfts upp och professionella har deltagit under hela processen för att definiera kompetenser som gäller alla inom social- och hälsovården. I bilden beskrivs arbetsmomenten under år 2020.

I denna artikel kommer vi att gå in och beskriva de olika arbetsmomenten som ligger som grund för social- och hälsovårdens framtida kvalifikationer.

Arbetslivets tankar om vilket kunnande som behövs i framtiden

Under våren 2020 inleddes en intensiv period där arbetslivet tillfrågades om dagsläget och hur professionella ser på behovet av kunnande om 10 år (1). En enkätundersökning skickades till professionella inom social- och hälsovården och besvarades av 150 professionella.

Resultaten från enkätundersökningen visade att de professionella ansåg att kompetens inom klientcentrering kommer att vara mest viktig i framtiden. Det område som av professionella ansågs som minst viktig var kompetens inom robotik och digitalisering, även om var fjärde bedömde att kunnandet inom området kommer att ändras i framtiden (se bild 2 på nästa sida). Kunnande inom handledning, klientens delaktighet

och självbestämmande ansågs även som viktiga områden (2, 3).

Laanterä et. al. (4) konstaterar att det var få områden inom vilken man uppskattade att kunnandet kommer att minska i framtiden. Man bedömde dock att behovet av innovationskunskap kommer att öka minst samt att kännedom om lagstiftning och etik kommer att öka mest.

Olika online forum ordnades i samarbete med professionella

Tillsammans med arbetslivet ordnades framtidsforum (online workshoppar) vars syfte var att på ett innovativt sätt producera kunnande om framtidens kompetenser. Under våren 2020 arrangerades sju olika framtidsforum där deltagaren behandlade fem olika teman:

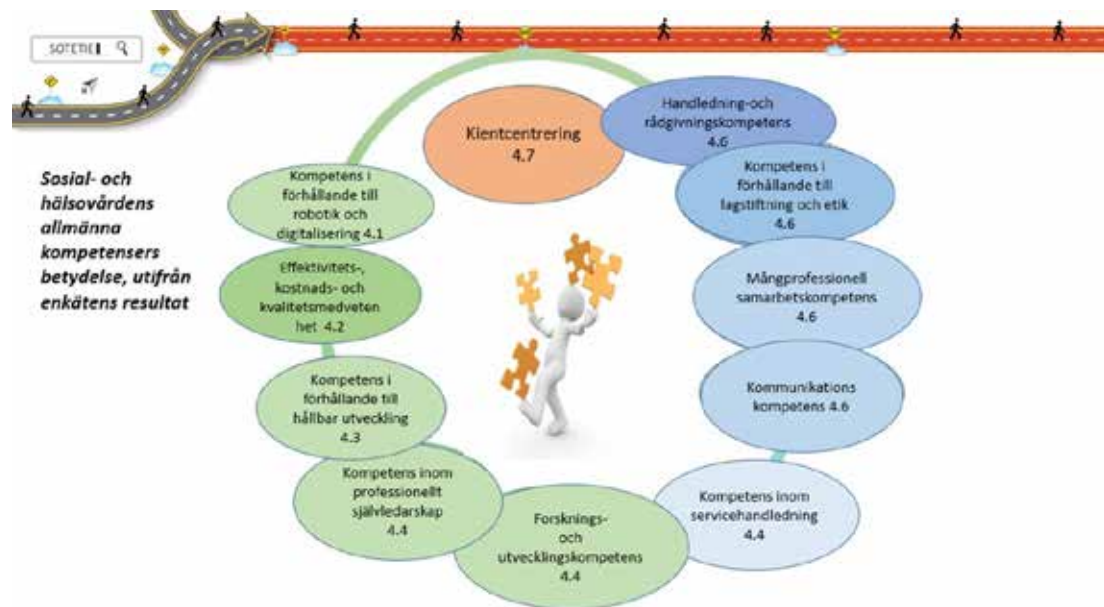

Bild 2. De allmänna kompetenserna rangordnades enligt enkätsvaren från professionella inom social- och hälsovården.

- Tema 1: Rådgivnings- och handledningskompetens
- Tema 2: Kompetens i att producera tjänster
- Tema 3: Kompetens i att utveckla arbete
- Tema 4: Kompetens i förhållande till hållbar utveckling
- Tema 5: Kompetens inom professionellt självledarskap och samarbete

I framtidsforum tog deltagaren ställning till hur dessa teman kommer att synas i arbetet år 2030. Sammanlagt 50 professionella deltog, både från den offentliga, den privata och tredje sektorn inom social- och hälsovården. Då man sammanfattat resultaten från framtidsforumen steg klientcentreringen och kompetenser inom den

centralt upp. Bland annat bör den professionella i framtiden ytterligare utveckla förståelsen för klienten och kunna identifiera klientens servicebehov på ett helhetsmässigt sätt. Den professionella ska också kunna handleda klienten i rätt tid till de service klienten behöver. Detta kräver klientcentrerade kommunikationsfärdigheter och kommunikation i en virtuell kontext.

I framtidens klientarbete behöver den professionella använda aktuell och evidensbaserad kunskap. Detta behövs även i det interprofessionella samarbetet.

Betydelsen av att öka medvetenhet om hållbar utveckling ansågs som central, både på individ- och organisationsnivå. I praktiken innebär det en förändring av det egna agerande och tänkande, att följa upp konsumtion och förverkligandet av

hållbar utveckling, samt medvetenhet då det gäller belastning av miljön.

Kompetens inom professionellt självledarskap innefattar ledarskap av sig själv och andra. Detta ansågs som en viktig helhet samt förmågan att sköta om sin egen arbetshälsa. Det interpersonella samarbetet innebär bland annat förmåga att arbeta i team och gränsöverskridande.

Adresserna till de bloggar (fem stycken) skrivna om framtidsforum, finns lägre ner i artikeln.

Expertpanelens utsagor om framtidens kunnande – eDelphi

Inom ramen för projektet testades en virtuell metod, eDelphi-metod, för att samla olika experters synpunkter på allmänna kompetenser inom social- och hälsovården. Syftet var att fördjupa och precisera de allmänna kunskapsbehoven i framtiden.

Inom projektet skapades 15 påståenden utgående från tidigare forskning och enkätundersökningen. Påståendena (teserna) handlade om kompetenser som behövs i framtiden. Experterna

i panelen bestod av professionella inom klientarbete, ledning, forskare och lärare. Totalt deltog 13 experter. Deltagarna fick påståendena elektroniskt (edelphi.org).

Påståendena kretsade kring fem teman: kunnande inom klientarbete, kunnande i att producera tjänster, kunnande i utveckling av arbete, kunnande i hållbar utveckling samt kunnande i professionellt självledarskap och samverkan.

Experterna ombads att anonymt ta ställning till påståendenas relevans enligt en skala på 1–5 och motivera sina val. Efter den första omgången nåddes konsensus kring 13 påstående, facilitatorn sammanställde svaren och omformulerade de två som man inte nått konsensus kring. Experterna fick sedan ta ställning till påståendena igen.

Syftet var att nå konsensus kring hur relevant det i ifrågavarande påståendet är med tanke på behoven av kompetens i framtiden. I andra omgången nåddes inte konsensus kring ett påstående men man bedömde att det inte fanns skäl att ordna en tredje omgång (se bild 3 nedan.)

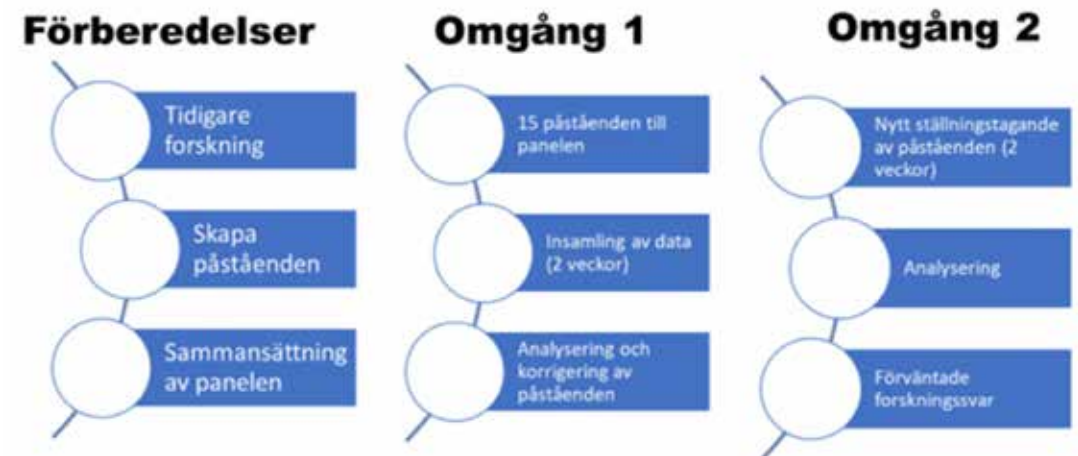

Bild 3. De olika processerna i eDelphi-metoden.

Följande fem (5) påstående var enligt panelen grundläggande eller mycket grundläggande:

1. Den professionella förstärker klientens och patientens delaktighet med syfte att främja klientcentreringen. "Sote-alan ammattilainen vahvistaa työssään asiakkaan ja potilaan osallisuutta tarkoituksenaan asiakaslähtöisyyden edistäminen."
2. Den professionella grundar sitt arbete på bästa möjliga och tillgängliga aktuella kunskap. "Sote-alan ammattilainen perustaa työskentelynsä parhaaseen saatavilla olevaan ajantasaiseen tietoon."
3. I sitt arbete kan den professionella utvärdera den egna verksamhetens kvalitet och servicens effektivitet. "Sote-alan ammattilainen osaa työssään arvioida oman toimintansa laatua ja palveluiden vaikuttavuutta."
4. Den professionella kan identifiera sitt eget kunnande och kan leda sig själv. "Sote-alan ammattilainen osaa työssään tunnistaa oman osaamisensa ja johtaa itseään."
5. Den professionella kan arbeta i kontaktytan mellan olika branscher och verksamhetsområden. "Sote-alan ammattilainen osaa työskennellä eri toimialojen ja -aluiden yhdyspinnoilla."

Intressant var att även i eDelphi-metoden steg klientcentreringen fram samt att arbetet inom social- och hälsovård bör grunda sig på evidens.

En litteraturöversikt över framtida kompetenser publicerades

I juni 2020 publicerades en litteraturöversikt över forskning och rapporter som berör generella framtida kompetenser inom social- och hälsovårdsbranschen (4).

Temaområdena för litteratursökningen baserade sig på statsrådets rapport, tabell 13 (1). De huvudsakliga områdena för litteraturöversikten var:

- kunnande inom klient/patientarbete, som innefattade t.ex. klientcentrering, handledning och lagstiftning
- kunnande inom utveckling av service och arbete, som innefattade t.ex. digitalisering, effekter och hållbar utveckling
- kunnande inom professionellt självledarskap och förändringar i samverkan, t.ex. mångprofessionellt samarbete

Ett område som man bedömer att förändras i framtiden är bl.a. social- och servicehandledningen. När servicen är splittrad och servicestigarna komplexa blir behoven av handledning och rådgivning centrala för klienten/patienten. Den därtill ökande digitaliseringen och distanstjänster ställer nya krav på servicesystemet men ger även möjligheter till effektivare processer och uppföljning av effekter.

I litteraturöversikten konstateras att kännedom om servicesystemet som helhet är en av hörnstenarna i klientcentreringen men också att det är ett område där det ännu finns mycket att utveckla. I framtiden kommer kommunikationsfärdigheter att betonas, både i direkt kontakt med klienter/patienten men även kommunikation på socialmedia och hemsidor (4).

Ett oroväckande fenomen som lyftes upp genom litteraturöversikten var att professionella inte alltid använde evidensbaserad praktik eller kunskap t.o.m. fast den fanns och var känd (4). Inom socialvården lyftes dessutom bristen på evidensbaserad praktik och kunskap upp. Därtill noterades att det fanns få publikationer angående professionellas allmänna färdigheter inom effektivitets-, kostnads- och kvalitetsmedvetenhet.

I framtiden behövs mer forskning om evidensbaserad kunskap och dess effekter, framför allt inom socialvården.

Området digitalisering och robotik väcker motstridiga känslor bland professionella. Det märktes även i enkätundersökningen. Digitalisering och artificiell intelligens förutsätter en god kännedom om bl.a. datasekretess, etiskt kunnande och dokumentationsfärdigheter, även i frågan om patientsäkerhet. Detta är ett område som kräver mer

forskning och utveckling (4).

Ett område som blir allt mer aktuell är hållbar utveckling, t.ex. organisationens och den professionellas val för att skapa ett mindre ekologiskt avtryck. Det kan handla om att bl.a. uppmärksamma verksamhetens vatten- och elförbrukning, upphandling av miljöhållbara material samt återvinning (4).

Förmåga att kunna anpassa sig, ta till sig ny kunskap, styra karriärutvecklingen och utveckla arbetet ingår i ett professionellt självledarskap där det livslånga lärandet är centralt. Social- och hälsovårdsorganisationer har även ett ansvar att möjliggöra det professionella självledarskapet.

Sammantaget kan man konstatera att det finns flera allmänna kompetenser inom social- och hälsovårdsbranschen som behöver stärkas med tanke på att kunna möta framtidens krav. Det handlar dels om eget kunnande men dels även om att organisationer behöver utvecklas och anpassa sin verksamhet enligt den framtida klienten/patientens behov.

Kvalifikationer skapas

Utgående från responsen från arbetslivet och litteraturöversikten formades kvalifikationer enligt referensramarna för kvalifikationer för yrkeshögskoleexamina (NQF 6) och på högre högskoleexamina (NQF 7) (5). Kvalifikationer definierades och färdigställdes utgående från olika kompetensområden. Genom kvalifikationerna beskrivs hurdan kunskapsnivån för professionella behöver ha inom ett visst kompetensområde utgående från utbildningsnivå.

För att forma kvalifikationerna gjordes en syn-tes från enkätförfrågan, framtidsforum, eDelphi och litteraturöversikten. Kvalifikationerna och de allmänna beskrivningarna är översatta till svenska och ska fungera som stöd vid självutvärdering av den professionellas egna kompetens.

Resultat från våren 2020 granskades och grupperades på nivå NQF 6 och NQF 7. Nedan exempel på skillnader på kvalifikationer på nivå 6 och 7.

Kompetensområde	Kvalifikation på yrkeshögskoleexamina (NQF 6)	Kvalifikation på högre högskoleexamina (NQF 7)
Kompetens inom klientcentrering	Bemöter klienten på ett helhetsmässigt sätt, kartlägger klientens servicebehov och beaktar klienten som en unik och aktiv aktör osv.	Stöder klienten på ett helhetsmässigt sätt, analyserar och utvärderar klientens servicebehov och främjar hans aktiva aktörskap osv.
Kompetens inom hållbar utveckling	Förstår olika dimensioner (ekologisk, ekonomisk, kulturell och social) inom hållbar utveckling osv.	Förstår, avskiljer och utvärderar hurdana effekt olika dimensioner (ekologisk, ekonomisk, kulturell och social) inom hållbar utveckling har på arbetet osv.
Kompetens inom kommunikation	Förstår skillnader mellan privat och professionell kommunikation osv.	Hanterar privat och professionell kommunikation och kommunicerar utgående från målgruppen osv.

Tabell 1: Ett exempel på skillnader på kvalifikationer på nivå 6 och 7.

Arbetet fortsätter år 2021

Ett av målen för SOTETIE-projektet är att få fram ett verktyg med vilken den professionella kan utvärdera sin kompetens inom berörda kompetensområden. Utvärderingen ger den enskilda arbetstagaren och arbetsgemenskapen möjlighet att mäta och utveckla sin kompetens så att dagens och framtidens behov möts. Den elektroniska vägkartan för kontinuerligt lärande för professionella inom social- och hälsovården utvecklas tillsammans med arbetslivet.

Under år 2021 kommer utvärderingsmetoden att testas och evalueras tillsammans med professionella inom social- och hälsovården. Under hösten lanseras SOTETIE:s elektroniska vägkarta (<https://sotetie.fi/>) och professionella får fri tillgång till webbplatsen med kvalifikationerna, utvärderingsmetoden och fortbildningsutbudet. Projektet avslutas i december 2021 men interetsidan finns tillgänglig i fem år efter projektets avslut.

Ann Backman

Pol.mag, projektforskare, Yrkeshögskolan Novia

Anne Nummela

HVM, PeM, lektor, Yrkeshögskolan Novia

REFERENSER

1. Kangasniemi M, Hipp K, Häggman-Laitila A, Kallio H, Karki S, Kinnunen P, Pietilä A-M, Saarnio R, Viinamäki L, Voutilainen A, Waldén A. Optimoitu sote-ammattilaisen koulutus- ja osaamisuudistus (Internet). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 39/2018; 2018 (uppdaterad 29.5.2018). Hämtad från: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160883/39-2018-Optimoitu%20sote-osaaminen.pdf>.
2. Laanterä S, Lillbacka R, Lintula L, Moisanen K, Nummela A, Saunders H. Sosiaali- ja terveysalan geneeriset osaamistarpeet vuoteen 2030 - kyselytutkimus (Internet): 2020A. Hämtad från: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/23/sosiaali-ja-terveysalan-geneeriset-osaamistarpeet-vuoteen-2030-kyselytutkimus/>.
3. Nummela A, Lillbacka R. En enkätundersökning till social- och hälsovårdspersonalen i syfte av att kartlägga personalens tankar (Internet); 2020. (hämtad 12.1.2021) Hämtad från: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/23/en-enkatundersokning-till-social-och-halsovardspersonalen-i-syfte-av-att-kartlagga-personalens-tankar/>.
4. Laanterä S, Saunders H. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten geneerinen osaaminen (Internet); 2020B. Hämtad från: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-253-5>.
5. Oph.fi. (Internet) (hämtad 19.3.21) Hämtad från: www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/referensramar-kvalifikationer.

FEM BLOGGAR OM FRAMTIDSFORUM

- Cederberg A. Geneerinen osaaminen tulevaisuudessa - tuloksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa toteutetuista tulevaisuusfoorumista/osa 1. Neuvonta- ja ohjausosaaminen (Internet); 2020. Tillgänglig på: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/04/geneerinen-osaaminen-tulevaisuudessa-tuloksia-sosiaali-ja-terveysalan-ammattilaisten-kanssa-toteutetuista-tulevaisuusfoorumista-osa-1-neuvonta-ja-ohjausosaaminen/>.
- Timonen-Kallio E. Geneerinen osaaminen tulevaisuudessa - tuloksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa toteutetuista tulevaisuusfoorumista/osa 2. Palvelujen tuottamisen muutososaaminen (Internet); 2020. Tillgänglig på: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/04/geneerinen-osaaminen-tulevaisuudessa-tuloksia-sosiaali-ja-terveysalan-ammattilaisten-kanssa-toteutetuista-tulevaisuusfoorumista-osa-2-palvelujen-tuottamisen-muutososaaminen/>.
- Rajala K. Geneerinen osaaminen tulevaisuudessa - tuloksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa toteutetuista tulevaisuusfoorumista/osa 3. Työn kehittämisosaaminen (Internet); 2020. Tillgänglig på: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/04/geneerinen-osaaminen-tulevaisuudessa-tuloksia-sosiaali-ja-terveysalan-ammattilaisten-kanssa-toteutetuista-tulevaisuusfoorumista-osa-3-tyon-kehittamisosaaminen/>.
- Laanterä S. Geneerinen osaaminen tulevaisuudessa - tuloksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa toteutetuista tulevaisuusfoorumista/osa 4. Kestävän kehityksen osaaminen (Internet); 2020. Tillgänglig på: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/04/geneerinen-osaaminen-tulevaisuudessa-tuloksia-sosiaali-ja-terveysalan-ammattilaisten-kanssa-toteutetuista-tulevaisuusfoorumista-osa-4-kestavan-kehityksen-osaaminen/>.
- Holvikivi J. Geneerinen osaaminen tulevaisuudessa - tuloksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa toteutetuista tulevaisuusfoorumista/osa 5. Työntekijyysosaaminen (Internet); 2020. Tillgänglig på: <https://blogi.savonia.fi/sotetie/2020/09/04/geneerinen-osaaminen-tulevaisuudessa-tuloksia-sosiaali-ja-terveysalan-ammattilaisten-kanssa-toteutetuista-tulevaisuusfoorumista-osa-5-tyontekijyysosaaminen/>.

Personcentrerad vård av äldre

av Kärt Aavik & Ireen Alanen & Rupali Mandpe & Donata Oyuga & Sirkku Säätelä & Rika Levy-Malmberg

Den patientcentrerade vårdens grundtanke är att engagera sig som vårdare i vårdprocessen och förstå behovet av vård, känslor, specifika värderingar, bekymmer och förväntningar.

Inledning

Begreppet patientcentrerad vård användes tidigare mer som ett holistiskt och humanistiskt förhållningssätt med stark koppling till vårdkvaliteten, och blev därför centralt för speciellt vårddyrket. Detta koncept har varit ett framgångsrikt så som det ursprungligen beskrivits av Edith Balint 1969 (1) som "att förstå patienten som en unik människa".

Sedan dess har det förekommit flera andra konceptualiseringar av patientcentrerad vård. Dessa har beskrivits som patient- och familjecentrerad vård, relationscentrerad vård och personlig centrerad vård samt patientcentrerad medicin (1, 2). Olika hälso- och sjukvårdsorganisationer tillämpar olika begrepp om samma idé. Enligt Ko-

gan, Wilber & Mosqeda (3), som undersökte omkring 3000 artiklar och listade 132 av dem, saknas dock fortfarande en allmänt överenskommen definition av patientcentrerad vård.

Ur ett vårdperspektiv hävdar Birks (4) att det betyder att personen är i centrum för vården och sjukvårdarna ser vården som en holistisk handling som inkluderar fysologiska, emotionella, andliga, sociala aspekter. Patientcentrerad vård är en typ av högkvalitativ vård som kan ge ett positivt utfall för patienter, vårdpersonal men även hälso- och sjukvårdssystemet i allmänhet. Å andra sidan beskriver definitionen, som den presenteras av McCormack & McCance (5) och McCance, McCormack & Dewing (6), patientcentrerad vård som en term som omfattar alla personer i vårdprocessen.